

ÖZ

Osmanlı Devleti, bağımsızlığını 1837 yılında tanıdığı Belçika ile 1838, 1840 ve 1862 yıllarında dostluk, ticaret ve seyr-i sefain antlaşmaları imzalamıştır. Belçika, bu antlaşmaların ardından Osmanlı Devleti'nin birçok şehrine bu ülkedeki tüccar ve tebaasının çıkarlarını korumak ve gözetlemek amacıyla konsolos ve konsolos vekili, Osmanlı Devleti de Belçika'ya şehbender ve elçi atamıştır. Antlaşmalara uygun olarak Belçika, Osmanlı Devleti'nden ham madde, tarım ve hayvan ürünleri, Osmanlı Devleti de Belçika'dan genellikle endüstri ürünleri ithal etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belçika, Dostluk, ticaret ve seyr-i sefain antlaşması, Konsolos, Şehbender, Gümrük, Vergi.

COMMERCIAL RELATIONS BETWEEN OTTOMAN STATE AND BELGIUM IN 19TH CENTURY

ABSTRACT

Ottoman state acknowledging the sovereignty of Belgium in 1937 signed friendship, commercial and shipping agreements with it in 1838, 1840 and 1862. After these agreements were signed, Belgium sent consular or vice-consular to many Ottoman cities to protect and oversee its tradesmen and citizens' interests and Ottoman State sent a consular and an ambassador to Belgium. In line with the agreements, Belgium imported raw materials, agriculture and animal products from Ottoman State and Ottoman State mostly imported industrial products from Belgium.

Key Words: Belgium, Friendship, commercial and shipping agreements, Ambassador, Consular, Customs, Tax.

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti, dış politikada izlemiş olduğu kendi kendine yeterlilik ve Hıristiyan devletlerle eşitlik koşulları içinde siyaset antlaşmaları yapmama stratejisini XVIII. yüzyılın sonlarında terk etmiş ve III. Selim döneminden itibaren mütekabiliyet (*karşılıklık*) esaslarına dayanan antlaşmalar imzalamaya, denge politikası izlemeye ve Avrupa'da sürekli elçilikler açmaya başlamıştır (Karal, 1983:

1 Prof.Dr., Muğla Üniversitesi,Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

73). Geleneksel dış politika anlayışında görülmeye başlanan bu strateji değişikliği ile birlikte XIX. yüzyılın başlarından itibaren dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan milliyetçilik ve liberalizm içerikli ihtilaller sonucu bağımsızlıklarını kazanan bazı ülkelerle de diplomatik, siyasi ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir. Avrupa'daki 1830 ihtilallerinin hemen ardından aynı yıl içinde Hollanda'dan bağımsızlığını kazanan Belçika da Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ilk yarısında tam mütakabiliyet esasları çerçevesinde siyasi, ekonomik ve ticari ilişkiler kurduğu ülkelerden biridir. Osmanlı Devleti, bu ülkenin bağımsızlığını 1837 yılında tanımış, Belçika da aynı yıl Baron Sullivan de Gras'ı İstanbul'a orta elçi olarak atamıştır (BOA: *HAT*, no. 830/37509-B).

2. 3 AĞUSTOS 1838 TARİHLİ İLK TİCARET ANTLAŞMASI VE BELÇİKA'NIN KONSOLOS ATAMALARI

İstanbul'a orta elçi olarak atanan Sullivan'ın ilk amacı, kralının da arzusuna uygun olarak Osmanlı Devleti ile bir ticaret antlaşması imzalamaktır. Özellikle Belçika'nın istemiş olduğu bu antlaşmanın imzalanabilmesi için başlatılan görüşmeler 1838 yılı Ağustos ayının ilk günlerinde tamamlanmış ve 3 Ağustos 1838 tarihinde 16 maddelik bir Dostluk ve Ticaret Antlaşması imzalanmıştır. Sullivan ile Osmanlı temsilcileri Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa ve Hariciye Müsteşarı Mehmet Nuri tarafından imzalanıp Osmanlı padişahı ve Belçika kralı tarafından onaylanan antlaşmanın metni tam mütakabiliyet ilkesi üzerine hazırlanmıştır. Antlaşmanın maddeleri şu hükümleri içermekte idi: (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.8-11).

1. Bundan böyle Osmanlı Devleti ile Belçika kralı ve her iki ülkenin vatandaşları arasında ebedi dostluk olacaktır.

2. Osmanlı ve Belçika vatandaşları güvenli ve rahat bir şekilde birbirilerinin memleketlerinde gezip dolaşabilecekler, hane ve işyeri kiralayabilecekler ve kendilerine her yönden saygı gösterilecektir. Antlaşma imzalayan taraf devletlerden biri başka bir devletle savaş halinde olsa bile her iki ülkenin halkı arasındaki dostluğa zarar gelmeyecektir. Belçika, tarafsız ülke konumunda olursa Osmanlı bayrağına ve Osmanlı uyruklulara önceden olduğu gibi saygı gösterilecek ve incitilmeyecek, ticari işlerini sürdürmelerine dikkat edilecektir. Osmanlı Devleti tarafından da Belçika bayrağına, uyruklarına ve mallarına her zaman ve her durumda saygı gösterilerek aynı şekilde muamele olunacaktır.

3. Müslim ve gayr-i Müslim Osmanlı tüccar ve tebaası Belçika ülkesinde en fazla müsaadeye sahip olan dost ülkelerin uyruklarına tanınan tüm imtiyaz ve

ayrıcalıklara aynen sahip olacaklardır. Osmanlı Devleti'nin topraklarına, limanlarına, denizlerine ve sularına gelen Belçika tüccar ve tebaası da en ziyade müsaadeye sahip olan dost ülkelerin tebaası gibi gümrük resmi ve diğer vergileri ödeyeceklerdir. Bunlara adaletsiz davranılmayacak, zulmedilmeyecek, her iki ülke tarafından gerekli yol kâğıtları verilecektir.

4. Ziraat veya seyahat amacıyla Kudüs-ü Şerif'e veya Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine gitmek isteyen Belçika vatandaşlarına gerekli kolaylıklar gösterilecek, güvenli bir şekilde ziyaretlerini yapabilmeleri için korunmaları sağlanacaktır.

5. Osmanlı ülkesindeki Belçikalı tüccarların ticari işlerine müdahale edilmeyecek, diğer dost devletlerin tüccarlarına uygulanan muameleler bunlar hakkında da uygulanacaktır. Ticari işlerinde çalıştıracakları simsarlar hangi millet ve mezhepten olursa olsun müdahale edilmeyecektir.

6. Osmanlı Devleti tarafından Belçika'nın tüm şehir ve iskelelerinde şehbender ikame edilebilecek, bunlar her tarafta korunacak ve sıfatlarına layık imtiyaza sahip olacaklardır. Belçika Devleti de ticari işlerinin idaresi için Osmanlı Devleti'nde gerekli gördüğü yerlerde kendi vatandaşlarından veya müste'men taifesinden berat ve emr-i âli ile konsolos ve konsolos vekili görevlendirebilecek, bunlara gerekli imtiyazlar ve koruma sağlanacaktır.

7. Hiçbir Belçika vatandaşı Osmanlı Devleti'nde, hiçbir Müslim ve gayr-i Müslim Osmanlı vatandaşı da Belçika'da esir alınmayacaktır. Belçika uyruklu olup Osmanlı Devleti'nde, Osmanlı uyruklu olup da Belçika'da vefat edenlerin geride bıraktıkları mallar elçi, maslahatgüzar, konsolos ve konsolos vekillerine teslim edilerek akraba veya varislerine gönderilecektir.

8. Osmanlı vatandaşları ile Belçika vatandaşları arasında anlaşmazlık çıktığında veya dava söz konusu olduğunda tercüman hazır bulunmadıkça dava görülmeyecek, 500 kuruştan fazla olan davalar Bâb-ı Âli'ye havale edilecek ve hak ve adalet üzere görülecektir. Kendi hallerinde namuslu bir şekilde iş, güç ve ticaretle meşgul oldukları sürece hâkimler ve savcılar tarafından düşmanca davranılmayacak ve hapsolünmayacaklar, suç ve kabahat işlediği ortaya çıkanlar hakkında diğer müste'menlere uygulanan hükümler uygulanacak, cezalandırılmaları elçi, maslahatgüzar, konsolos ve konsolos vekilleri tarafından yapılacaktır.

9. Osmanlı Devleti'nin bayrağı, tüm Belçika ülkesinde saygı görecektir, Belçika'nın savaş gemileri de Osmanlı Devleti'nin tüccar gemileri gibi denizcilik kuralları üzere dostça muameleye tabi tutulacaktır. Osmanlı Devleti'nin savaş

gemilerine Belçika'nın tüccar tekneleri hakkında olduğu gibi dostça muamele olunacak, tüm Osmanlı ülkesinde Belçika'nın bayrağına saygı gösterilecektir. Belçika gemileri kendi bayraklarıyla emin ve salim bir şekilde dolaşabilecekler, diğer devletlerin gemilerine ve reaya teknelerine Belçika bayrağı verilmeyecektir. Belçika'nın elçi, maslahatgüzar, konsolos ve konsolos vekilleri, Osmanlı reayasına patent veremeyecek, gizli veya açık olarak onları himaye edemeyecek ve yurt dışına çıkaramayacaklardır.

10. Belçika ticaret gemileri, Osmanlı veya diğer ülkelerin yasak kapsamında olmayan ürün ve mallarıyla Boğazdan Karadeniz'e geçebilecek, yüklü veya boş olarak Osmanlı Devleti'nin Haliç, Karadeniz ve diğer tüm denizlerinde dolaşmalarına engel olunmayacaktır. Garp ocaklarının her türlü müdahale ve taarruzlarından korunmaları için emirler gönderilecektir.

11. Osmanlı limanlarına girip çıkan Belçika gemileri, liman ve gümrük memurları tarafından en fazla müsaadeye mazhar olan devletlerin gemilerinden daha fazla yoklanmayacak, yüklerinden de yine onlardan alınmakta olan gümrük ve liman resminden fazla vergi istenmeyecektir. Yine dost ülkelerin gemileri tarafından taşınan ithalat ve ihracatı yasak olmayan mal ve ürünlerle ilgili hükümler Belçika gemileri için de geçerli olacaktır. Tuz ticareti ve balık avcılığı istisna olmak üzere aynı haklar, Belçika'ya gidip gelen Osmanlı gemilerine de tanınacaktır.

12. Taraflardan birinin tebaası kendi gemileriyle diğer tarafın sahiline girdiği halde limanda demirlemez ise veya limana girip de yükünün bir kısmını veya tamamını indirmek istediğinde engel olunmayacak, diğer dost devletlerden alınmakta olan vergilerden fazlası istenmeyecektir.

13. Her iki ülkenin ticaret gemileri, birbirilerinin limanlarına ve iskelelerine uğrayıp yüklerinin bir kısmını boşaltmak, kalanını da başka bir yere götürmek istediklerinde yetki ve öncelik tamamen gemi kaptanlarıyla mal sahiplerinde olacaktır. Gemilerdeki yükler tek tek beyan edilecek, karaya çıkarılan malların gümrük ve diğer vergileri ödendikten sonra kalan mallar için herhangi bir vergi istenmeyecektir. Bir veya birden çok limana uğrayacak olan gemilerin, ithali yasak mal taşımadıkları sürece vergilerini de ödedikten sonra yüklerini boşaltmalarına, başka yerlere götürmelerine engel olunmayacaktır. Mallar için herhangi bir limanda vergi ödendiğinde başka limanlarda aynı vergiler ikinci kez talep edilmeyecektir.

14. Her iki ülkenin tüccar gemilerinin kaptanları ve sahipleri gemileriyle asker, cephane ve savaş mühimmatı taşımaya zorlanmayacaklardır. Bunlar, kendilerine teklif edilen bu tür işlerle ilgili sözleşmeleri kabul edip etmemekte serbesttirler.

15. Tarafların gemilerinden biri fırtına tehlikesi, korsan ve ızbandut saldırısı nedeniyle bir diğzerinin limanına veya idaresi altındaki herhangi bir mahalle korunmak amacıyla sığındığında iyi muamele görüp korunacak, kazazede olup kurtulan tayfasına da gereken yardım yapılacaktır. Kurtarılabilen mal ve eşyalar da sahiplerine teslim olunmak üzere en yakın bölgedeki Belçika konsolosuna teslim edilecektir.

16. Bu dostluk ve ticaret antlaşması, adı geçen delegeler tarafından imzalanıp ilgili devletlere takdim edilecek ve her iki tarafça hükümlerine aykırı hareket edilmeyecektir. İmzası gününden itibaren 91 gün veya daha az zamanda iki devletin hükümdarı tarafından kabul ve tasdik edilecektir.

İki ülke arasında imzalanan bu antlaşmanın hükümlerinden, dünya ticaret hacminin hızlı büyüme sürecine girdiği bir dönemde Osmanlı Devleti'nin ticaretin geliştirilmesine ne denli önem verdiği anlaşılmaktadır. Antlaşma ile iki ülkenin tüccarına her türlü yardım ve kolaylığın gösterilmesi hükme bağlanmış, çifte vergilendirme ve kötü muamele yasaklanmış, tüccar veya vekillerinin işlerini görmek ve yardımcı olmakla görevli diplomatlara dokunulmazlık sağlanmıştır. Patent, bayrak verme ve tekel ürünleri dışında önemli yasak getirmeyen bu antlaşmanın, serbest ticaretin ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesini teşvik eden ve güvence altına alan hükümler içerdiğini ifade etmek mümkündür.

Bu antlaşmanın imzalanmasından 13 gün sonra Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 16 Ağustos 1838 tarihinde Osmanlı dış ticaretinde uygulanan tekel (*yed-i vâhid*) usulünü kaldıran, Osmanlı ham maddelerinin dış ticarete açılmasını kolaylaştıran, sağladığı gümrük indirimleri ve imtiyazlarla yabancı tüccarlara önemli ayrıcalıklar kazandıran *Balta Limanı Serbest Ticaret Antlaşması* imzalanmıştı (Pamuk 1994: 17-18), (Kütükoğlu 1976). Bu antlaşma ile yabancı tüccarların ülke içinde %8 iç gümrük ödeme ve yerel hükümetten mal sevki tezkeresi alma zorunluluğu kaldırılmış, ihracat vergisi %12'ye çıkarılmış, ithalat vergisi de %5 olarak belirlenmişti. Yerli tüccarın iç gümrük ödeme yükümlülüğünü devam ettirirken yabancı tüccarlara önemli ayrıcalıklar sağlayan bu antlaşma diğzer ülkelere de emsal oluşturmuş, birçok Avrupa ülkesi Osmanlı Devleti'yle aynı hakların kendi tüccarlarına da tanınmasını sağlayan ticaret antlaşmaları imzalamıştır. Kapitülasyonların yabancılara tanıdığı hakları daha da genişleten bu antlaşmadan Belçika'nın yararlanmaması düşünülemezdi. 3 Ağustos'ta imzalanan antlaşmanın hükümlerinde Balta Limanı Antlaşması'nın yabancı tüccara sağladığı imtiyazlar yer almadığından Belçika da aynı ayrıcalıklardan yararlanmak istiyordu. Bu nedenle 30

Nisan 1840 tarihinde iki ülke arasında ek bir ticaret antlaşması daha imzalanarak Belçika tüccarının da Balta Limanı Antlaşması'nın İngiliz tüccarlara sağladığı ayrıcalık ve imtiyazlardan yararlanması sağlanmıştır (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.13).

Balta Limanı Antlaşması'ndan önce uygulanmakta olan tekel sistemiyle devlet bir malın herhangi bir yöredeki dış ticaretini veya ihracatını özel bir kişinin tekeline bırakabiliyordu. Ayrıca belirli ham maddelerin ya da gıda maddelerinin sıkıntısının çekildiği yıllarda bu ürünlerin ihracatını yasaklayabiliyordu. Savaş dönemlerinde maliyeye ilave gelir sağlamak amacıyla dış ticarete olağanüstü vergiler uygulayabiliyordu. Balta Limanı Antlaşması ile dış ticaretteki tekeller sistemi kaldırılmış, devlet olağanüstü vergiler ve sınırlamalar uygulama hakkından vazgeçmiştir (Pamuk 1994: 17).

3 Ağustos 1838 tarihli Dostluk ve Ticaret Antlaşması'nın 6. maddesi Osmanlı Devleti'ne Belçika'nın tüm şehir ve iskelelerine şebbender, Belçika'ya da Osmanlı şehir ve iskelelerine konsolos ve konsolos vekili atama hakkı taniyordu. Belçika, bu maddenin tanıdığı haklar dâhilinde Osmanlı ülkesinde ticaretle uğraşan tüccar veya vekillerinin işlerini görmek ve onlara yardımcı olmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin bazı şehir ve iskelelerine orta elçi, ikamet elçisi, konsolos, konsolos vekili atamıştır. Bu şehir ve iskeleler şunlardır: (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.30-44), (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 003/1, s.8, 10, 11, 13, 21, 55, 91, 94, 95, 96, 100, 102, 103, 104, 202, 204).

Mısır	Tunus	Izmir	Selanik
Kalas	Bükreş	Trabzon	İskenderiye
Kudüs	Trablusgarp	Halep	Sakız Adası
Edirne	Varna	Belgrat	İstanbul
Kahire	İbrail	Kıbrıs	Beyrut
Rusçuk	Samsun	Portsaid	Dimyat
Yaş	Kračova (Manastr)	Bulgaristan Em.	Adana
Konya	Filibe	Rodos Adası	Sevvakin
Sofya	Cidde	Bağdat	Ahyolu Bergosu
Yafa	Şam	Galata	Kale-i Sultanıye
İsmailiye	Mersin	Bursa	Midilli
Trablusşam	Tortosurin-Krabova	İskenderun	Sisam
Hayfa	Sayda	Tekfurdagi	Tunus
Hudeyde			

Atanan konsolosların göreve başlayabilmeleri için ellerine berat ve emr-i şerif zaptı veriliyordu. Konsolosların atandığı şehirlerin yöneticilerine gönderilen hüküm ve emirnamelerde de atanan konsosolardan ve ticaret için gelip giden gerçek Belçika vatandaşlarından cizye, bac vb. vergilerin alınmaması, konsolosun şahsına ait olup iskeleye gelen yiyecek, içecek, giyim ve döşeme eşyasından gümrük, bac, yasak ve reft adı altında vergi istenmemesi, bulunduğu bölgelerden başka yerlere

seyahat etmek isteyen konsolosların ve maiyetlerindeki müste'men tüccarların gidiş-gelişte, karada, denizde, menzil ve konaklarda her türlü güvenliklerinin sağlanması gerektiği belirtilmekte idi. Ancak konsoloslar Osmanlı ülkesinde hane-i avarıza bağlı emlak ve arazi satın alamayacaklardı (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.32). Konsolosların bulunduğu liman ve iskelelere mal getiren Belçikalı tüccarlar nakil ve ihraç ettikleri mallardan konsoloslara konsülatto resmi ödemekle yükümlü idiler (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.30). Atanan diplomatların çoğu atandıkları şehirlerde ikamet etmişlerdir. Birkaç iskelede ise diğer ülkelerin konsolos ve konsolos vekilleri Belçika temsilciliğini de yürütmüşlerdir.

Osmanlı Devleti ise Liege Şehbenderliği ve Abdülhak Hamit Tarhan'ın elçiliği dışında Belçika'da doğrudan temsilcilik açma yerine genellikle Avrupa'nın bazı başkentlerindeki elçilerini Belçika elçiliğini de yürütmekle görevlendirmiştir. Mesela Osmanlı Devleti'nin Londra elçisi Kostaki Musurus Paşa 21 Temmuz 1859 tarihinde Belçika elçisi olarak da görevlendirilmiştir (Nazır 2010: 441). 1896 yılında Brüksel elçiliğine atanan Abdülhak Hamit Tarhan orada ikamet etmiştir.

Ticaret antlaşmasının imzalanması ve konsolosların görevlerine başlamalarının ardından iki ülke arasındaki ticari ve diplomatik ilişkiler gelişmeye başlamıştır. 1839 yılından itibaren Belçika fabrikalarına şeshaneli tüfek, süvari filintası, piştov ve kapsül memesi siparişi verilmiş, bedeli Zaptiye Tertibi'nden karşılanmak üzere zaptiye neferatı için elbise imal ettirilmiş, bu ülkeye eğitim-öğretim amacıyla Mühendishane-i Amire'den ve İstihkâm Alayı'ndan öğrenci ve zabıt gönderilmiştir (BOA: *A.İMKT.NZD*. Dos.60, no.92). 4 Mayıs 1839 tarihinde Belçika'dan beheri 105 kuruştan 15.000 adet tüfek satın alınmış ve Mansûre Hazinesi tarafından 1.575.000 kuruş ödenmiştir. Belçika'dan ithal edilen tüfek sayısı 25.020'ye ulaştıktan sonra bu ülkeden yapılan silah ve askeri malzeme alımı azalarak 1867 yılına kadar devam etmiştir. 1854 yılında Anvers ve Liege gümrüklerinden 1.875 çift tabanca, 1867 yılında 60.000 frank karşılığında 30.000 nişangâh satın alınmıştır. Ancak Prusya'nın üretmiş olduğu içneli tüfeklerin 1864 yılında Danimarka, 1866'da da Avusturya ile yapmış olduğu savaşlarda çok etkili ve başarılı olması üzerine birçok ülke gibi Osmanlı Devleti de tüfek alımında Prusya'ya yönelmiştir (Temel 2008: 44.)².

2 Belçika, XIX. yüzyılın sonlarında kullanışlı ve kolay taşınabilir özellikte otomatik revolver tabanca üretimini geliştirince Osmanlı Devleti Belçika'dan 1922 yılı Nisan ayına kadar browning marka tabanca, tabanca kılıfı, mermi ve yedek parça ithal etmiştir. XIX. ve XX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Belçika'dan ithal ettiği tüfek, mühimmat ve askeri malzemeler için bkz. (Temel 2008: 43-61).

Belçika Kralının oğullarından Dük de Cambridge 1854 yılında (Özcan 1998: 288-294) diğer oğlu Velihaht Dük de Brabant da 1855 yılında Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmişlerdir. Brabant'ın Kudüs, Yafa, Hayfa, Beyrut, Nablus, Şam, Kandiye, Hanya, Kıbrıs, Rodos, Sisam, Sakız ve İstanbul ziyaretinden memnun olan Belçika Kralı Leopold, bazı Osmanlı devlet adamlarına Grand Kordon, Grand Officier, Commandeur, Officier ve Şövalye rütbeleri takdim etmiştir (Özcan 1998: 294).

Ticaret antlaşmalarının ardından Avrupa mallarının Osmanlı piyasalarında sürümünün artmaya başlaması Osmanlı hükümetini devlet fabrikalarını geliştirmeye veya Avrupa'daki benzerlerinin seviyesine çıkarılması için modernize etmeye sevk etmiştir. Belçika da, hükümetin bu politikasından payını almış, 1844 yılında İstanbul'daki fes fabrikasının yönetimi Belçikalı uzmanlara verilmiş, uzmanların önerileri üzerine Belçika'dan getirtilen makinelerle feshane modernize edilmiştir (Karal 1983: 242).

3. OSMANLI DEVLETİ'NİN İHRAÇ VE İTHAL ETTİĞİ MAL VE ÜRÜNLER

Serbest ticaret antlaşmalarıyla yabancı tüccarlara tanınmış olan hak ve imtiyazlar kısa sürede etkisini göstermiş, Osmanlı piyasalarında yüzlerce çeşit yabancı menşeli mal ve ürün yer almaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ihraç ve ithal etmiş olduğu zirai ve sınaî ürünlerin cins ve fiyatlarını, o mallar için birim ölçek başına ödenmesi gereken reftiye ve amediye vergilerini ticaret antlaşmalarının akabinde Belçika temsilcileriyle birlikte hazırlanan tarife defterlerinde görmek mümkündür. 1838 ve 1846 yıllarında hazırlanan iki tarife defterinden Osmanlı Devleti'nin 230 çeşit mal ihraç ederken 613 çeşit yabancı menşeli ürün ithal ettiği anlaşılmaktadır. Sekiz yılda bir güncellenen defterlerden Osmanlı ihraç ürünlerinin tamamına yakınının zirai ve hayvani ürünler, ithal ettiği mal ve eşyaların ise büyük ölçüde endüstri ürünleri olduğu görülmektedir. Tarife defterlerine göre Osmanlı Devleti'nin ithal ettiği ürünlerden bazıları şunlardır: (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 003/1, s.45-60).

Harbeli tüfenk	Çivi	Toplu iğne	İpek
Kâğıt	Cam	Yağlı boya	Çuka
Kuyumcu egesi	Saat camı	Demir sac	Beyaz teneke
Yenibahar	Şeker	Neft	Gözlük
Demir lenger	Ham bakır	Fes	Ustura
Şapka	Ecza malze.	Sarı teneke	Zincir
Demir kürek	Demir top	Demir yatak	Sandalye
Portakal	Limon	Göztaşı	Şampanya
Atlas	Kundura	Şemsiye	Bileyi taşı
Maun	Çatal	Bıçak	Makas
Siyah barut	Ham kurşun	Mum	Kezzap suyu

Kundura fırçası	Balık tutkalı	Kahve değirmeni	Fildişi tarak
Maden kömürü	Elmas	Duvar kâğıdı	Tirpan
Av tüfeği	Kundura çivisi	Demir tel	Levantin
Güherçile	Çikolata	Katran	Zift
Saat	İpekli kumaş	Amber kabuğu	Çay
Ham demir	Makara teli	Kükürt	Kösele
Kuyumcu fırçası	Mantar tapa	Canfes	Post

Tarife defterlerinde yer alan Osmanlı ihraç ürünlerinden bazıları da şunlardır:

(BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 003/1, s.42-45, 52).

Pamuk	Keten	Kumaş	Sahtiyan
Güherçile	Kilim	Palamut	Yapığı
Astar	Keçi postu	Kirpas	Trablus kuşağı
Keçe	Nişadır	Mesin	Pestamal (fufa)
Sünger	İplik	Zeytinyağı	Civit
Kök boya	Üzüm	Salep	Mahlep
Manda boynuzu	Günlük	Sinameki	Hububat
Yemen kahvesi	Fındık	Yorgan yüzü	Sabun
Kenevir	Gül yağı	Mazı	Uşak kalıçesi
Pastırma	Sucuk	Balık yumurtası	Balık ağı
Mastaki (sakız)	Safran	Afyon	Manda gönü
Çam fıstığı	Harnup	Kitre	Sülük

İthal ürünlerden alınan gümrük, amediye, reftiye vb. gibi vergiler mecidiye altını, gümüşü veya kuruş (100'lük mecidiye altını 100 kuruşa tekabül etmektedir) olarak alınmıştır.

4. 13 MART 1862 TARİHLİ TİCARET VE SEYR-İ SEFAİN ANTLAŞMASI

3 Ağustos 1838 ve 30 Nisan 1840 tarihli ticaret antlaşmalarının sağladığı kolaylıklar ve imtiyazların daha da genişletilmesi ve geliştirilmesi amacıyla Belçika ile yeni bir ticaret ve seyr-i sefain antlaşması imzalanmasına gerek duyulmuştur. Bunda, o dönemdeki dünya ticaret hacmindeki hızlı artışın da etkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu antlaşma da, Osmanlı delegeleri Ticaret Nazırı Mehmet Esat Saffet Efendi ve Divan-ı Hümayun Beylikçisi Hariciye Nazırı Vekili Mehmet Cemil Bey ile Belçika'nın Osmanlı Devleti'ndeki ikamet elçisi Gaston Arambol Rodövnal arasında 10 Ekim 1861 tarihinde imzalanıp 13 Mart 1862 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Önceki ticaret antlaşmalarının sağladığı iç ve dış ticaret serbestliği ilkesini aynen kabul eden ve ihraç ürünlerinden alınacak iskele ve gümrük vergilerini yeniden düzenleyen bu antlaşma da 23 maddeden oluşmakta idi. Antlaşmanın hükümleri şunlardır: (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 004/2, s.12-15).

1. Eski antlaşmalarla Belçika tebaasına ve gemilerine verilmiş olan tüm hakların, imtiyazların ve muafiyetlerin bu sözleşme ile değiştirilecek olan koşulları istisnasız tasdik olunmuştur. Osmanlı Devleti tarafından diğer devletlerin uyruk ve gemileriyle ticaret ve seyr-i sefainine verilmiş ve ileride verilebilecek veya yararlanılmasına imkân tanınabilecek olan tüm hukuk, imtiyaz ve muafiyetlere Belçika tebaası, gemileri, ticaret ve seyr-i sefaini de sahip olacaktır.

2. Belçika kralının uyruk veya vekilleri Osmanlı Devleti'ne ait toprak mahsullerini ve sınaî ürünleri ülkenin her bir tarafında alıp satmaya veya dışarıya ihraç etmeye izinlidir. Başta zirai ürünler olmak üzere çeşitli mallara uygulanmakta olan tekel ve mal sevki için yerel hükümetten alınması zorunlu olan tezkere usulü 30 Nisan 1840 tarihli antlaşmanın 2. bendi hükmünce kaldırılmış olduğundan Belçika tüccarının tezkere almaya zorlanması antlaşmaya aykırı bir hareket olarak kabul edilecek, tezkere almaya zorlayan Osmanlı memurları şiddetle cezalandırılacaktır.

3. Belçika tüccarı veya vekilleri, Osmanlı Devleti sınırları içinde sarf edilmek ve tüketilmek üzere Osmanlı memleketlerinde alıp sattıkları zirai ve sınaî ürünler ve her türlü ticari işlemler için, iç ticaretle uğraşan Osmanlı tüccarlarının veya en ziyade mazhar-ı müsaadeye sahip olan yabancı tüccarların ödediği vergiler kadar vergi ödeyeceklerdir.

4. Taraflardan birinin ülkesinden diğerinin ülkesine ihraç edilen her türlü eşyadan, bu mallardan diğer ülkelere ihraç edilirken alınan veya alınacak olan vergilerden başka veya fazla vergi alınmayacaktır. Üçüncü ülkelere nakil ve ihracı yasak olmayan malların Osmanlı ülkesine ve Belçika'ya girişine yasak konulamayacaktır. Osmanlı Devleti'nin zirai ve sınaî ürünlerini satın alacak olan Belçika uyruklular veya vekilleri, ürünleri satın aldıkları mahalde veya satın aldıkları mahalden dışarıya çıkardıklarında hiçbir vergi veya aidat ödemeyecekler ancak mallar ihraç olunacak mahalle ulaştığında iskele değeri üzerinden %8'i geçmeyecek şekilde reftiye vergisi ödeyeceklerdir. Reftiye vergisi ödenen mallar için başka birinin eline geçmiş olsa dahi Osmanlı sınırları içinde ikinci kez aynı vergi ödenmeyecektir. Gümrük İdaresi ve Nezareti'nin genel masrafları için eşyanın değeri üzerinden hesaplanarak alınacak olan %1'lik vergi %8 olan gümrük vergisinden her yıl düşülecektir.

5. Osmanlı Devleti'nden Belçika'ya ithal edilecek Osmanlı zirai ve sınaî ürünleriyle, Belçika'dan Osmanlı Devleti'ne ithal edilecek Belçika zirai ve sınaî ürünlerinden, her iki ülkede üçüncü ülkelerin aynı türden zirai ve sınaî ürünlerinin ithalinde alınan vergiler kadar vergi alınacak, fazla veya başka vergi istenmeyecektir. Taraflardan birinin ülkesine ait zirai ve sınaî her çeşit mal ve eşyanın, diğerinin ülkesine nakil ve ithaline diğer ülkelerin aynı türden zirai ve sınaî ürünlerine yasak uygulanmadığı sürece engel olunmayacaktır. Belçika'dan Osmanlı ülkesine nakil ve ithal olunacak zirai ve sınaî ürünlerden eşyanın değeri üzerinden %8 veya tarafların ittifakıyla belirlenecek olan miktardan fazla vergi alınmayacaktır. Deniz yoluyla gelen malların vergisi gemiden karaya çıkarılması sırasında, karayolu ile gelenlerin ise ilk gümrükte ödenecektir. %8 amediye resmi alındıktan sonra mallardan,

gideceği yere ulaştığında, ülke içindeki alım satımında, bayiden, müşteriden hiçbir vergi ve aidat istenmeyecektir. Söz konusu mallar, Osmanlı ülkesinde sarf edilmeden veya satılmadan 6 ay içinde Osmanlı sınırları dışına çıkarılacak olursa transit eşya hükmünde tutulacak ve hakkında 12. madde hükmü uygulanacaktır. Bu durumda %8 amediye vergisini ödemediğini ispatlayan tüccara, amediye resmi ile transit resmi arasındaki fark geri iade edilecektir.

6. İki ülke, Osmanlı ülkesinden Eflak, Boğdan ve Sırbistan Emareti'ne götürülecek olan yabancı eşya ve mallarının gümrük resminin Emaretlere ulaştığında, Osmanlı ülkesine getirilmek üzere söz konusu Emirliklerden geçtiğinde ise doğrudan Osmanlı Devleti'nin idaresinde bulunan ilk gümrükte ödenmesini kararlaştırmışlardır. Bu kural, diğer yabancı ülkelere götürülecek olan Osmanlı Devleti'ne ve Emaretlere ait zirai ve sınaî ürünler için de geçerli olacaktır. Emaretlere ait ürünlerin gümrük resmi Emaretlere ait gümrük idarelerine, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerine ait olan mahsullerin vergileri de Osmanlı memurlarına ödenecek, böylece reftiye ve amediye vergileri bir kez alınacaktır.

7. Tarafların uyruklarının tümüne birbirilerinin ülkesinde mağaza açılması, ticari faaliyetlerde bulunulması, tarım, sanat, ambariye, ikramiye ve diğer kolaylıklar hususunda yerli tebaa gibi muamele olunacaktır.

8. Belçika ülkesine Belçika gemileriyle kurallara uygun olarak ithal edilen tüm mal ve eşya Osmanlı gemileriyle de ithal edilebilecek, Osmanlı gemileriyle ithal olunan mallardan, Belçika gemileriyle ithal olunan mallardan alınan vergiler kadar vergi alınacak, başka ve fazla vergi istenmeyecektir. Aynı şekilde Osmanlı ülkesine Osmanlı gemileriyle kurallara uygun bir şekilde ithal edilen mal ve eşya Belçika gemileriyle de ithal edilebilecek, Belçika gemileriyle ithal edilen mallardan, Osmanlı gemileriyle ithal edilen mal ve eşyadan alınan vergiler kadar vergi alınacak, fazla ve başka vergi istenmeyecektir. Söz konusu mallar ister doğrudan üretildiği mahalden, ister yabancı ülkelere gelsin haklarında yukarıda değinilen karşılıklı eşitlik muamelesi uygulanacaktır. İhracat hakkında da tamamen misliyle karşılık usulü geçerli olacaktır. Her iki ülkeden ihracına izin verilmiş veya verilebilecek olan her türlü eşya, ister her iki ülkenin gemilerine yüklenmiş olarak ihraç edilsin, ister taraflardan birinin veya yabancı bir devletin limanına gönderilmiş olsun söz konusu malların ihracında her iki devlette alınacak olan ihracat resmi, ikramiye akçesi ve rüsumat iadesi eşitlik ilkesiyle tahsil edilecektir.

9. Her iki ülkede hükümet, memurlar, halk, esnaf ve müesseseler yararına olarak tahsil edilen tonilato, liman, kılavuz, fener, karantina ve her ne şekilde isim

altında olursa olsun tüm vergiler eşit koşullarda tahsil edilecektir. Bu vergiler yerli gemilerden her iki tarafın limanlarında eşit koşullarda alınmamakta ise tarafların gemilerinden de istenmeyecektir.

10. Belçika kanunu gereğince Belçika gemisi, Osmanlı kanunu hükmünce Osmanlı gemisi kabul edilen tüm gemiler bu antlaşmaya ilişkin maddelerde her iki tarafça Osmanlı ve Belçika gemisi gibi muamele görecektir.

11. Gerek Belçika'nın zirai ve sınaî ürünü olup Belçika veya başka bir devletin gemisiyle gelen, gerek diğer bir ülkenin zirai ve sınaî ürünü olup Belçika gemisine yüklenmiş olarak gelen mal ve eşya, yüklü olduğu gemiyle veya başka bir gemiye aktarılmış olarak veya satılmış olduğu halde başka bir gemiye yüklenmiş ve yola çıkarılıncaya kadar sınırlı bir süre karaya çıkarılmış olsun Bahr-ı Sefid ve Karadeniz Boğazlarından geçtiğinde hiçbir resim ve aidat istenmeyecektir. Söz konusu mal ve eşya karaya çıkarıldığında Dersaadet'te transit ambarına, transit ambarı bulunmayan diğer mahallerde Gümrükler Nezareti altına konulacaktır.

12. Osmanlı Devleti müsaadat-ı tedriciye ve kara transit hakkında tüm kolaylıkları gösterme arzusunda bulunduğundan diğer ülkelere gönderilmek üzere Osmanlı Devleti'ne ithal edilmiş olan eşyadan alınmakta olan %3'lük gümrük resmini %2'ye indirecek ve bu vergi, emtia ve eşya Osmanlı ülkesine girdiği anda ödenecektir. Transit resmi de bu antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren 8 yıllık sürenin sonunda %1'e indirilecektir. Bu vergi, Osmanlı mahsullerinden alınacak reftiye resmi gibi kaydiye masraflarını düzenlemek amacıyla tahsil edilecektir. Osmanlı Devleti, özel bir nizamname ile bu konuda ortaya çıkabilecek hileli durumları yasaklayacak önlemleri alma hakkını saklı tuttuğunu ilan eder.

13. Belçika vatandaşları veya vekilleri Osmanlı ülkesinde yabancı ülkelerin zirai ve sınaî ürünlerinden olan eşyayı alıp sattıklarında, mensup oldukları ülkelerin mal ve eşyasının ticaretini yapan diğer yabancı uyrukluların ödemekle yükümlü oldukları vergileri ödeyecekler ve onların sahip oldukları hukuk, imtiyaz ve muafiyetlerden yararlanacaklardır.

14. Beşinci maddenin şart ve hükümlerinden istisna olarak tuz ve her ne şekil ve surette olursa olsun tütün, Belçika uyrukluların Osmanlı Devleti'ne ithaline izinli oldukları emtia ve eşyadan sayılmayacaktır. Belçika vatandaşları veya vekilleri, Osmanlı ülkesinde tüketilmek amacıyla bu iki maddeyi satmak ve satın almak istediklerinde, bunları alıp satan Osmanlı vatandaşlarından en ziyade mazhar-ı müsaadeye sahip olanların mükellef oldukları vergilere ve nizamlara tabi olacaklardır. Bu yasağa karşılık, Belçika uyrukluların Osmanlı Devleti'nden ihraç edeceği tütün ve tuzdan hiçbir vergi alınmayacaktır. Ancak Osmanlı Devleti'nden

ihraç edecekleri tütün ve tuzun miktarını Gümrük İdaresi'ne bildirmek zorunda olacaklardır. Gümrük İdaresi tütün ve tuz ihracatına nezaret etme hak ve hukukunu önceden olduğu gibi muhafaza etmekle birlikte her ne bahane ile olursa olsun bu iki maddeden hiçbir vergi talep edemeyecektir.

15. Osmanlı Devleti ve Belçika, Osmanlı Devleti'nin barut, top, silah ve savaş mühimmatının Osmanlı ülkesine ithalinin genel olarak yasaklanması hak ve yetkisini muhafaza ettiğini kabul etmiştir. Bu yasak, resmen tebliğ edilmedikçe yürürlüğe girmeyecek ve resmi beyannamede açıkça belirtilen alet ve savaş eşyasını içine alacaktır. Yasak olmayan her türlü levazımat savaş eşyasının Osmanlı Devleti'ne ithali mahalli nizamlara tabi olacaktır. Ancak Belçika elçiliği tarafından bir istisnai ruhsat isteğinde bulunulur ise sıkı gerekçeler engel olmadıkça elçiliğin talebine izin verilecektir. Özellikle barutun ithali yasak değil ise de aşağıdaki koşullara tabi olacaktır.

a. Belçika tebaası asla mahalli nizamların belirlediği miktardan fazla barut satmayacaktır.

b. Bir gemi yükü veya herhangi bir miktar kile barut yüküyle Osmanlı Devleti'nin bir limanına ulaşan Belçika gemisi mahalli memurların belirleyeceği özel bir mahalle demirleyecek, yüklü olduğu barutu da aynı memurlar tarafından gösterilecek ambarlara yine onların nezaretinde boşaltacaktır. Barutun sahipleri nizamlara uygun bir şekilde bu ambarlara gidebileceklerdir. Av tüfeği, piştov, ziynet silahları veya özel kullanım amaçlı az miktardaki av barutu bu bentte belirtilen şartlara tabi değildir.

16. Belçika ticaret gemilerinin Bahr-ı Sefid ve Bahr-ı Siyah boğazlarından geçişleri için gerekli gemi izni fermanları mümkün mertebe gemileri bekletmeyecek şekilde verilecektir.

17. Yükleri Osmanlı Devleti'nde teslim edilecek olan Belçika gemilerinin kaptanları, yüklerini boşaltacakları limana yanaştıklarında hemen yüklerinin manifestolarının bir suretini gümrüğe vereceklerdir.

18. Gümrükten kaçırılarak ithal edilen eşyaya devlet tarafından el konulabilecektir. Ancak kaçırılan eşya memurlar tarafından tutulacak, takrir veya mazbatası düzenlendikten sonra eşya sahibinin mensup olduğu konsoloshaneye tebliğ edilecektir. Kaçırma olduğu mevzuat dâhilinde kesinlikle sabit olmayan bir eşyaya el konulmayacaktır.

19. Osmanlı Devleti'ne ait zirai ve sınaî ürünler Belçika'ya ithal edildiğinde, en ziyade mazhar-ı müsaade ve imtiyaz olan ülkelerin aynı çeşit zirai ve sınaî ürünlerine yapılan muamele uygulanacaktır. Yabancı ülkelerin tebaa, gemi, ticaret ve

seyr-i sefainine Belçika ülkesinde verilen veya gelecekte verilecek veya istifadesine sunulacak olan hukuk, imtiyaz ve muafiyetler Osmanlı tebaasına, gemilerine, ticaret ve seyr-i sefainine hakkıyla tanınacak ve izin verilecektir.

20. Bu ahitname tasdik olunduktan sonra iki taraf arasında 30 Nisan 1840 tarihinde yapılan sözleşmenin yerini alacak ve 13 Mart 1862 tarihinden itibaren 28 yıl süreyle yürürlükte kalacaktır. Ancak taraflardan her biri işleyiş ve uygulamalardan elde ettikleri tecrübeler sonucu değişiklik yapma gereği duyduklarında 14. ve 21. senenin sonunda teklif etme veya sözleşmenin süresini sona erdireceğini ilan etme yetkisine sahip olacaktır. Bu durumda ilan tarihinden itibaren 1 yıl sonra bu sözleşmenin hükümleri taraflarca feshedilmiş olacaktır. Bu sözleşme Osmanlı Devleti'nin tüm eyaletlerinde yani Avrupa, Asya, Mısır, Afrika'nın Osmanlı Devleti'ne ait kısımlarında, Sırbistan, Eflak ve Boğdan Emaretlerinde yürürlükte olacaktır.

21. Her iki taraf, Belçika kralının bu ahitnamenin her bir bendinde kullanılmış olan lafızların ve tabirlerin tabii ve açık anlamından fazla ve hariç hiçbir hüküm ve mana çıkarmayacağını, iç yönetim hukukunun icrasında Osmanlı Devleti'ne hiçbir şekilde müdahalede bulunmayacağını kararlaştırmışlardır. Osmanlı Devleti'nin söz konusu iç yönetim hukuku ve Belçika ile mevcut olan eski ahitnameleri, bu ahitname ile Belçika tebaası ve emvali hakkında verilmiş olan imtiyazları ortadan kaldırmayacaktır.

22. Gerek Belçika zirai ve sınaî ürünlerinden olup Osmanlı ülkesine ithal olunan, gerek Osmanlı zirai ve sınaî ürünlerinden olup Belçika tüccarları veya vekilleri tarafından Belçika'ya veya diğer ülkelere nakil ve ithal edilmek üzere Osmanlı Devleti'nden alım-satımı serbest olan her türlü eşya ve emtiadan, bu ahitnamenin şartları gereğince alınacak gümrük vergisi tarifesini düzenlemek için her iki taraf beraberce komiserler nasb ve tayin etmeyi kararlaştırmıştır. Bu şekilde düzenlenecek olan yeni tarife 13 Mart 1862 tarihinden geçerli olmak üzere 7 yıl yürürlükte kalacak, gerektiğinde iki tarafın ittifakıyla küçük değişiklikler yapılabilecektir. Bu sürenin sona ermesinden 1 yıl önce taraflardan her biri bu tarifenin gözden geçirilmesini veya değiştirilmesini isteyebilecek ve iddia edebilecektir. Yedinci sene içinde taraflardan hiçbiri değişiklik talebinde bulunmaz ise o takdirde tarife önceki yedi senenin sona erdiği günden itibaren bir yedi sene daha yürürlükte kalacaktır. Her yedi sene tamamlandığında aynı şekilde muamele olunacaktır.

23. Bu ahitname tasdik olunacak ve tasdiknameleri Dersaadet'te iki ay zarfında ve mümkünse daha önce teati olunarak 13 Mart 1862 tarihinden itibaren yürürlüğe girecektir.

Bu antlaşma ile 1838 ve 1840 antlaşmalarının iç ve dış ticaret serbestliği ilkesi aynen kabul edildiği gibi yabancı tüccarların imtiyazları daha da genişletilmiştir. 1838 anlaşmasında Osmanlı Devleti'nden ihraç edilecek bir mal üzerinden %9 iskele ve %3 çıkış resmi olmak üzere %12 oranında vergi alınmakta iken 1862 antlaşmasıyla önce %8'e sekiz yılın sonunda da %1'e indiriliyordu (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 003/1, s. 76). Böylece yabancı tüccarlar tüm Osmanlı ülkesine yayılıp Osmanlı tüccarları gibi iç ticaretle uğraşabilecekler, ham maddeleri kolaylıkla Avrupa'ya ihraç edip Avrupa'dan mamul madde getirip satabileceklerdi (Karal 1977: 261-262).

Ancak Osmanlı Devleti'nin, 1860'lı yıllardan itibaren gümrük vergilerini 8. yılın sonunda %1'e indiren ticaret antlaşmalarının metinlerine, vergilerde misliyle karşılık ve eşitlik ilkesi esaslarını içeren hükümler koydurtmaya başladığı görülmektedir. Mesela: Belçika ile imzalanan Ticaret Antlaşması'nın 8. ve 9. maddelerinde yer alan ihracat resmi, ikramiye akçesi, rüsumat iadesi, tonilato, liman, kılavuz, fener vs. tüm vergilerde misliyle karşılık ve eşitlik ilkesinin uygulanması hükmüne, 1862 yılında Danimarka ile imzalanan Ticaret Antlaşması'nın 8. ve 9. (BOA: *A.İDVN.DVE.d*, no. 12/2, s.25,26), 1872 yılında Arjantin'le imzalanan Ticaret Antlaşması'nın 5. ve 6. maddelerinde de yer verilmiştir (BOA: *İ.HR*, no. 15264, Lef.2). 1862 yılından önce söz konusu ülkelerle ve diğer birçok ülke ile imzalanan ticaret antlaşmalarının maddelerinde misliyle karşılık ve eşitlik ilkesi hükmünün yer almayıp 1862 yılından sonraki ticaret antlaşmalarında özellikle ayrıntılı olarak belirtilmesi, Osmanlı tüccarının mağduriyetinin ve gümrük vergisi kaybının bir nebze de olsa giderilmesine yönelik önlem olarak düşünülebilir. Fakat bu önlemler, korumasız, örgütsüz ve bilgisiz yerli Osmanlı tüccar ve esnafının ezilip piyasadan çekilmesini, Osmanlı Devleti'nin borç yükü altına girmesini önleyememiştir. XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren imzalanan ticaret antlaşmalarıyla Osmanlı dış ticaretinde gözlenen hızlı büyümenin ³, Osmanlı Devleti'nin Belçika'ya olan borçlarına da yansıdığı anlaşılmaktadır. Belçika'ya olan borç miktarı 1881 yılında 6.6 milyon İngiliz sterlini iken 1890'da 10.3 milyon, 1898'de 14.4 milyon sterline yükselmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin Belçika borçları %5, %8.7, %11.4'lük artışla Fransa, İngiltere ve Almanya'dan sonra 4. sırada yer almıştır (Pamuk 1994: 84).

5. SONUÇ

Avrupa'daki bilimsel ve teknik gelişmeleri takip edemeyen ve tarım ekonomisinden endüstri ekonomisine geçişi sağlayamayan Osmanlı Devleti, tarımsal

³ Osmanlı dış ticaretinin 1840-1913 dönemindeki yıllık büyüme hızları için bkz. (Pamuk 1984: 29).

ve endüstriyel teknolojide büyük gelişme ve değişmelerin görüldüğü, uluslararası işbölümüne dayalı bir ekonomik sistemin geliştiği, dünya ticaret hacminin yılda %6 oranında büyüdüğü XIX. yüzyılda, endüstri kapitalizminin ve hızlı bir şekilde yayılan dünya pazarının nüfuz ve kuşatmasına karşı koyamamıştır.

Belçika'nın da içinde bulunduğu endüstrileşmiş Avrupa ülkeleri, ürettikleri sanayi ürünlerini pazarlayabilmek ve ihtiyaç duydukları ham maddeleri sağlayabilmek için endüstrileşmemiş ve ekonomisi tarıma dayalı yoğun nüfuslu ülkeleri serbest ticaret antlaşmaları imzalamaya zorlamışlardır. Bu yöntemle mamul ürünlerini bu ülkelere pahalı fiyata satın ham maddelerini ucuz fiyattan satın almışlardır. Başka bir ifade ile endüstrileşmemiş ülkelere ucuz satın aldıkları ham maddeleri mamul hale getirerek aynı ülkelere pahalı fiyatlarla satmışlardır. Osmanlı Devleti'ne de uygulanan bu sistem, ilkönce klasik ve manüel yöntemle üretim yapan tezgâhların azalmasına, zaten yetersiz olan üretimin minimum düzeye inmesine ve Osmanlı borçlarının her geçen yıl artmasına neden olmuştur.

Zirai ve hayvansal ürünlerle bazı hammaddelerin Avrupa piyasalarındaki parasal değeri düşük iken endüstriyel ürünlerin fiyatının pahalı olması, Osmanlı Devleti'ni Belçika'dan ithal ettiği endüstri ürünleri için daha fazla bedel ödemek zorunda bırakmıştır. Mesela 1838-1846 döneminde kantarı (1 kantar: 56,44958 kg veya 44 okka) 135 kuruş olan demir ve tel için yaklaşık 4,5 kantar siyah üzüm, (kantarı 34 krş), kantarı 155 krş olan İngiliz çivisi için yaklaşık 4,18 kantar Beylerce üzümü, (kantarı 37 krş), veya yaklaşık 3 kantar fındık, (kantarı 55 krş), beher 2 sandığı 450 krş olan Belçika mamulü beyaz teneke için 3,84 kantar Urla çekirdeksiz üzümü, (kantarı 117 krş), kantarı 80 krş olan demir sac için 2,35 kantar siyah üzüm, tanesi 342 krş olan harbeli tüfek için 1.71 kıyye (1 kıyye: 1.282945 kg) Bursa, Saruhan, Balıkesir, Amasya ipeği (kıyyesi 200 krş, en pahalı ipek türü) veya 2.85 kıyye Şam, Halep, Kıbrıs ipeği (kıyyesi 120 krş), kantarı 576 krş olan Belçika malı büyük çivi için 3.84 kıyye Aydın, Menteşe ve Suğla ipeği (kıyyesi 150 krş) satmak gerekmiştir (BOA, A.İDVN.DVE.d, no. 003/1, s.48, 49, 50, 52, 55, 57). Kâğıdın topu ise özelliğine göre 22, 25, 60, 85, 170 ve 360 kuruştan ithal edilmiştir.

İhraç ürünlerinin parasal değerinin ithal malı endüstri ürünlerine göre oldukça düşük olması, Osmanlı ekonomisinin cari açığını ve borç stokunu olumsuz etkilemiştir. Dış ticaretin XIX. yüzyıl boyunca sürekli açık vermesi, koruma politikasının uygulanamaması, Osmanlı ülkesindeki yabancı mali, ticari ve sınaî kuruluşların sömürgeci yaklaşımları Osmanlı Devleti'nin batılı büyük güçlerin mali, ekonomik, siyasi nüfuz ve denetimine girmesine neden olmuştur. Sanayileşemeyen

ve bilgi toplumu olamayan Osmanlı Devleti bilim ve teknolojiadaki açığını para ile kapatmak zorunda kalmıştır.

KAYNAKÇA

a. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A. {DVN.DVE.d, (Bab-ı Asaflı Divan-ı Hümayun Düvel-i Ecnebiye Kalemi Defteri), no. 004/2

A. {DVN.DVE.d, no. 003/1

A. {DVN.DVE.d, no. 12/2.

A. {MKT.NZD (Sadaret Mektubî Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı), Dos.60, no.92.

HAT, (Hatt-ı Hümayun), no. 830/37509-B.

İ.HR (İrade Hariciye), no.15264, Lef.2.

b. Kitaplar ve Makaleler

KARAL, Enver Ziya (1983), *Osmanlı Tarihi*, Cilt, V, VI, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KARAL, Enver Ziya (1977), *Osmanlı Tarihi*, Cilt, VII, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1976), *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri*, Cilt II, (1838-1850), İstanbul.

NAZIR, Bayram (Spring 2010), “Londra Sefiri Mehmet Emin Paşa’nın Felemenk (Hollanda) İzlenimleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume, 3/11, s.438-444.

ÖZCAN, Besim (1998), “Kırım Harbi Sırasında Bazı Avrupalı Devlet Adamlarının Osmanlı Ülkesini Ziyaretleri”, *AÜDTCF Dergisi, (OTAM)*, Sayı, 9, s.287-321.

PAMUK, Şevket (1994), *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, İstanbul Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TEMEL, Mehmet (Güz 2008), “Osmanlı Devleti’nin Belçika’dan Hafif Silah İthalatı”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 8, s.41-62.